

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

EUROPEAN INTEGRATION AND THE CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF UKRAINE'S FOREIGN POLICY

Кутепов І.О., аспірант заочної форми навчання докторантури та аспірантури
Одеський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена комплексному аналізу конституційних засад зовнішньої політики України у контексті європейської інтеграції як стратегічного напрямку державного розвитку. Розкрито зміст положень Конституції України, які закріплюють європейський та євроатлантичний курс, та обґрунтовано їх значення як правової основи незворотності інтеграційного процесу. Досліджено співвідношення внутрішньодержавного права та міжнародних зобов'язань у сфері інтеграції до Європейського Союзу, зокрема виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, адаптацію законодавства до *acquis communautaire*, а також узгодження національної практики з рішеннями Європейського суду з прав людини.

Висвітлено вплив воєнної агресії Російської Федерації на трансформацію змісту конституційних засад зовнішньої політики України, а також їх практичну реалізацію у формі набуття статусу кандидата на вступ до ЄС.

Показано, що конституційне закріплення європейського курсу має системоутворююче значення, оскільки визначає обов'язки всіх органів державної влади, встановлює вимогу стабільності правової політики та забезпечує правову визначеність зовнішньополітичних орієнтирів. Доведено, що європейська інтеграція в сучасних умовах має не лише політичний, але й юридичний характер, виступаючи елементом реалізації принципів верховенства права, народного суверенітету та демократичної правової держави.

Ключові слова: Конституція України, зовнішня політика, європейська інтеграція, *acquis communautaire*, міжнародні зобов'язання, верховенство права, національна безпека, суверенітет, демократична правова держава, Угода про асоціацію.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the constitutional foundations of Ukraine's foreign policy in the context of European integration as a strategic direction of state development. It reveals the content of the provisions of the Constitution of Ukraine that enshrine the European and Euro-Atlantic course and substantiates their importance as the legal basis for the irreversibility of the integration process. The paper examines the relationship between domestic law and international obligations in the field of integration into the European Union, particularly the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU, the adaptation of legislation to the *acquis communautaire*, as well as the alignment of national practice with the case-law of the European Court of Human Rights.

It highlights the impact of the Russian Federation's military aggression on the transformation of the content of the constitutional foundations of Ukraine's foreign policy and their practical implementation in the form of acquiring EU candidate status.

It is shown that the constitutional entrenchment of the European course has systemic significance, as it determines the duties of all state authorities, establishes the requirement for legal stability, and ensures certainty of foreign policy guidelines. It is argued that European integration under current conditions has not only a political but also a legal nature, acting as an element of the realization of the principles of the rule of law, popular sovereignty, and the democratic constitutional state.

Key words: Constitution of Ukraine, foreign policy, European integration, *acquis communautaire*, international obligations, rule of law, national security, sovereignty, democratic constitutional state, Association Agreement.

Європейська інтеграція України є не лише політичним вибором, а й результатом цілеспрямованого закріплення у Конституції України відповідних зовнішньополітичних орієнтирів. Основний Закон визначає, що забезпечення інтеграції в європейський політичний, економічний та правовий простір є одним з основних напрямів діяльності держави.

Конституційні зміни, спрямовані на закріплення стратегічного курсу України щодо набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, передбачали доповнення преамбули Основного Закону положенням, за яким «Верховна Рада України від імені Українського народу» ухвалила Конституцію України, підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського й євроатлантичного курсу держави (ч. 5 преамбули Конституції України). Ухвалені у 2019 році зміни мали на меті конституційно закріпити цивілізаційний вибір України на користь європейської ідентичності, а шляхом його практичного втілення визначалося набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору [1, с. 65].

Так, положення п. 5 ч. 1 ст. 85 Конституції України визначають, що до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент України

є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Згідно п. 1¹ статті 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [2].

Включення до Конституції у 2019 році положень про стратегічний курс на членство в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору надало цьому напрямку статусу конституційного імперативу. Така конституціоналізація інтеграційних орієнтирів забезпечує стабільність зовнішньополітичної доктрини держави, що має особливе значення в умовах політичної зміни владних еліт і варіативності внутрішньополітичного процесу.

Стратегічний курс України на вступ до Європейського Союзу передбачає необхідність виконання державою складного комплексу завдань, що випливають із трьох критеріїв, сформульованих Європейською Радою на засіданні у Копенгагені в червні 1993 року. Йдеться про політичний, економічний та так званий «членський» критерії, які в науковій та практичній літературі отримали узагальнену назву Копенгагенських. Згодом, у грудні 1995 року на засіданні Європейської Ради в Мадриді до них було додано вимогу щодо реформування національних адміністративних інституцій держав-кандидатів. Такі інституції мали б відповідати Копенгагенським критеріям, забезпечувати належне впровадження положень *acquis communautaire*

та гарантувати здатність держави брати активну участь у формуванні політики Європейського Союзу після набуття членства. Враховуючи Копенгагенські та Мадридські критерії, система державного управління України в умовах інтеграційного процесу має зазнати суттєвих трансформацій і набути якісних характеристик, притаманних управлінським моделям держав-членів ЄС [3, с. 149].

З точки зору теорії конституціоналізму, конституційне закріплення зовнішньополітичного курсу є проявом принципу верховенства Конституції та принципу правової визначеності. Будь-які законодавчі чи підзаконні акти мають відповідати положенням Конституції, а відтак – не можуть суперечити курсу на європейську інтеграцію. Це означає, що зміна зовнішньополітичного вектора без внесення відповідних змін до Конституції є юридично неможливою. Водночас слід зауважити, що положення Конституції у цій сфері мають програмний характер, проте їхня імперативність полягає в обов'язковості реалізації державними інститутами визначених стратегічних орієнтирів.

Зовнішньополітичний курс України у напрямі інтеграції до Європейського Союзу конкретизується через міжнародно-правові зобов'язання держави.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 2014 року стала основним правовим документом, що визначає механізми і темпи інтеграції.

Як зазначає Стещенко В. М., Угода про асоціацію є одним із найбільш важливих за значенням і ймовірно найбільшим за обсягом міжнародно-правовим договором, укладеним від імені України за всю історію міжнародної правосуб'єктності України. Угода про асоціацію з Україною є також найбільшим за обсягом міжнародним договором з третьою країною, укладеним Європейським Союзом за всю історію його існування [4, с. 267].

Дана угода передбачає поступове наближення законодавства України до *acquis communautaire* у сферах економіки, правосуддя, безпеки, прав людини, захисту довкілля та інших. Виконання цих зобов'язань є прямим проявом реалізації конституційних положень про європейську інтеграцію.

Адаптація законодавства України до *acquis communautaire* ЄС зумовлюється низкою ключових факторів та особливостей. До основних факторів належать політико-правові умови та зовнішньополітичний курс держави, статус кандидата на вступ до ЄС як стратегічний орієнтир реформ, значний масштаб і комплексність правотворчої діяльності, що значно перевищує зобов'язання за Угодою про асоціацію, а також інституційна спроможність органів державної влади забезпечити системність та послідовність імплементації. Серед визначальних особливостей цього процесу слід відзначити необхідність всеохоплюючої та поетапної адаптації національного законодавства у всіх сферах суспільних відносин, величезний обсяг актів права ЄС, що підлягають імплементації, потребу уникати суперечливих або некоректних перекладів та положень, а також важливість відмови від практики швидких і фрагментарних змін, які шкодять принципу верховенства права. Успішність цього процесу безпосередньо залежить від узгодженої взаємодії парламенту, уряду та профільних інституцій, здатних забезпечити якісну координацію та належний рівень правотворчої роботи [5, с. 26].

Важливим елементом конституційного підґрунтя європейської інтеграції є принцип верховенства права. Він закріплений у ст. 8 Конституції України та становить основу всього правопорядку. Європейський Союз, у свою чергу, ґрунтується на аналогічному принципі *rule of law*, що робить імплементацію європейських стандартів природним продовженням національної конституційної традиції [6, с. 1253]. Водночас принцип верховенства права у європейському контексті охоплює не лише формальну законність, але й ефективний захист прав і свобод людини, незалежність судової влади, пропорційність втручання

держави у права громадян. Ці аспекти прямо відображаються у зобов'язаннях України перед ЄС та слугують орієнтиром для конституційного розвитку.

Воєнна агресія Російської Федерації проти України докорінно змінила умови реалізації зовнішньополітичних пріоритетів. З одного боку, агресія поставила під сумнів ефективність існуючих механізмів безпеки у Східній Європі, з іншого – надала новий імпульс інтеграції України до ЄС та НАТО. Конституційні положення про стратегічний курс набули практичного виміру. Так, 28 лютого 2022 року Президент України подав заявку про вступ до Європейського Союзу, активізувавши таким чином процес європейської інтеграції в державі. Вже 01 березня Європарламент переважно більшістю голосів рекомендував надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. 23 червня 2022 р. Європейський парламент прийняв резолюцію «невідкладно надати Україні та Молдові статус кандидата в ЄС» [7, с. 123].

Цей крок є не лише політичним жестом, а й логічним розвитком конституційних імперативів, які передбачають обов'язковість інтеграції.

Слід підкреслити, що конституційні засади зовнішньої політики мають інтегрований характер. Вони охоплюють не лише сферу міжнародних відносин, але й внутрішні реформи. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її права та свободи визнаються найвищою соціальною цінністю [2]. Європейська інтеграція виступає засобом забезпечення цього конституційного положення, оскільки передбачає імплементацію міжнародних стандартів прав людини, закріплених у Хартії основних прав ЄС та Європейській конвенції з прав людини. Таким чином, інтеграційний курс не є лише зовнішньополітичним, а має безпосередній вплив на внутрішній правопорядок та якість життя громадян.

Не менш важливим є питання співвідношення суверенітету України та зобов'язань, що випливають із європейської інтеграції. Конституція України (ст. 1, ст. 5) визначає, що Україна є суверенною та незалежною державою, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в якій є народ [2]. Водночас конституційні положення про європейську інтеграцію означають добровільну передачу частини суверенних повноважень наднаціональним структурам ЄС для досягнення спільних цілей. У цьому сенсі інтеграція не заперечує суверенітет, а трансформує його, пристосовуючи до сучасних міжнародних умов. Таке тлумачення відповідає доктрині «спільного здійснення суверенітету», яка є основою функціонування ЄС [8, с. 351].

Практика Конституційного Суду України також підтверджує значущість європейського курсу. Суд неодноразово наголошував на необхідності тлумачення положень Конституції у світлі міжнародних зобов'язань держави [9, с. 11]. Це означає, що конституційні норми про інтеграцію повинні реалізовуватися у тісному взаємозв'язку з положеннями міжнародних договорів, ратифікованих Верховною Радою України [10, с. 43]. Таким чином формується комплексна система, в якій внутрішні та міжнародні джерела права взаємодіють з метою забезпечення стратегічного курсу.

Отже, європейська інтеграція України є багатовимірним процесом, що має міцне конституційне підґрунтя. Вона поєднує політичну волю українського народу, закріплену у Конституції, міжнародно-правові зобов'язання держави та практичні кроки щодо імплементації *acquis communautaire*. Конституційні засади зовнішньої політики визначають обов'язковість цього курсу, забезпечують його стабільність і правову визначеність, а також формують орієнтири для внутрішніх реформ. У сучасних умовах європейська інтеграція виступає не лише як стратегічний вибір, але й як юридичний імператив, що забезпечує збереження державного суверенітету, утворення демократичної правової держави та зміцнення національної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стецюк П. Незворотність європейського та євроатлантичного курсу України (фактор конституційного розвитку): збірник матеріалів / Міністерство освіти і науки України, НУ «Львівська політехніка», Навч.-наук.Ін-т права, психології та інноваційної 111 © Дубас Вікторія Василівна освіти, Кафедра теорії права та конституціоналізму; упоряд. Я.С. Богів – Львів: Каменяр, 2023. С. 64-66
2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. Електронне джерело. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>
3. Грицяк І. А. Гармонізація чи наближення національного законодавства у сфері державного управління з *acquis communautaire*. *Міжнародне економічне співробітництво України (правові проблеми)*. 2004. С. 149-158.
4. Стещенко В. М. Правовий статус Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 267-269.
5. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А. Адаптація законодавства України до *acquis communautaire* ЄС як інституціональний фактор повоєнної розбудови резиліентної економіки. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи»*, *Liha-Pres*. 2023. С. 25-28.
6. Ніколенко Л. М. Принципи права Європейського Союзу як критерії оцінки ефективності правової інтеграції. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 1251-1255.
7. Близняк О., Риков А. Процес євроінтеграції України в умовах повномасштабної російсько-української війни: проблеми та перспективи. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2 (16). С. 119-135.
8. Шпакович О. М., Пеньковська С. М. Співвідношення суверенітету держав-членів і наднаціональності міжнародних організацій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 3. С. 349-353.
9. Водянніков О. Ю. Конституційний контроль за міжнародними договорами України. *Публічне право*. 2022. № 4 (48). С. 7-29.
10. Власенко В. В. Правові засади співробітництва України з Європейським Союзом у процесі євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 42-44.